

Nuntius Giovanni Tonucci ja suomalaisten maallikkoaktivistien vaikuttamisyrietykset Jan Aartsin asiassa 2005–2006

MIKKO KETOLA

TIIVISTELMÄ Artikkeliki käsittelee suomalaisen katolisuuden 2000-luvun alun kriisiyty-nytta tilannetta. Suomeen oli nimitetty uusi puolalainen piispa Jozef Wrobel, joka riitaantui tuntemattomana pysyneesta syystä pitkaan Suomessa toimineen hollantilaisen isä Jan Aartsin kanssa ja kielsi tältä toiminnan Suomessa. Aartsia puolustamaan syntyi katolisten maallikoiden kansanliike, joka halusi Aartsin takaisin Suomeen. Osana kampanjaa maallikot pyrkivät vaikuttamaan Tukholmassa istuvaan apostoliseen lahettilaaseen Giovanni Tonucciin. Aartsin puolustajat tapasivat Tonuccin Helsingissä kaksi kertaa, monet lähet-tivat hänelle vetoomuskirjeita, ja jotkut soittivat hänelle. Suomalaisen luterilaisen maalli-
kon, Johanna Politin, kirjeenvaihto Tonuccin kanssa oli merkittävä osa vaikuttamistyötä. Politin puoliso oli katolilainen, ja he molemmat olivat keskeisisa toimijoita Aartsin asiaa ajavassa, piispaa kohtaan kriittisesti suhtautuvassa ryhmässä. Politin ja Tonuccin välinen kirjeenvaihto on artikkelin tärkein lähde. On mahdotonta sanoa, kuinka suuri vaikutus suo-
rilla lahettilaalle osoitetuilla vetoamuksilla oli, mutta on varmaa, ettei lahettilaalle janynt epäselväksi piispan aiheuttama huoli suomalaisten katolilaisten keskuudessa.

ASIASANAT Katolinen kirkko Suomessa, apostolinen lähettiläs, Pyhä istuin, kirkollinen diplomatia, maallikot.

TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMA JA LÄHTEET

Käsittelen tässä artikkelissa suomalaisten maallikkoaktivistien vaikuttamisyrityksiä Pyhän istuimen Pohjoismaiden-nuntiukseen eli apostoliseen lähettilääseen Giovanni Tonucciin niin sanotussa Jan Aartsin tapauksessa.¹ Hollantilaisen isä Jan Aartsin omalta piispaltaan Józef Wróbelilta saama kohtelu herätti paljon huomiota Suomen katolisuudessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa laajemminkin 2000-luvun alussa. Olen analysoinut tapausta yksityiskohtaisesti artikkelissani ”Jan Aartsin tapaus Helsingin katolisessa hiippakunnassa 2000-luvun alussa”, joka ilmestyi Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirjassa 2021.² Tarkastelin artikkelissa erityisesti niiden suomalaisten katolisten maallikoiden toimintaa, jotka kokivat Aartsin kohtelun epäoikeudenmukaiseksi ja pyrkivät vaikuttamaan piispaan, jotta tämä sallisi Aartsin jatkaa toimintaansa pappina Suomessa.

Jan Aarts aloitti pappina Helsingin katolisen hiippakunnassa vuonna 1966. Kun vuodesta 1964 ensin apulaispiispana ja sitten piispana toiminut Paul Verschuren sai sairauden vuoksi eron tehtävästään 1998, Aarts nimitettiin Helsingin katolisen hiippakunnan asiainhoitajaksi. Häntä pidettiin vahvana ehdokkaana Verschurenin seuraajaksi. Toisin kuitenkin kävi. Paavi Johannes Paavali II nimitti Helsingin piispaksi maanmiehensä, puolalaisen Józef Wróbelin, joka vihittiin piispaksi Johanneksen kirkossa Helsingissä tammikuussa 2001. Uuden piispan ja aluksi piispanvikaarina toimineen Aartsin välit kuitenkin huononivat nopeasti, ja Aarts joutui piispan määräyksestä jättämään Suomen 2002.³

Piispa Wróbel ei koskaan kertonut perimmäistä syytä Aartsin karkotukselle, mikä herätti tyytymättömyyttä etenkin monissa suomen- ja ruotsinkielisissä uudistusmielisisä katolilaisissa. Ainoa syy tyytymättömyyteen ei kuitenkaan ollut Jan Aartsin epäoikeudenmukaisena pidetty kohtelu vaan myös se, että piispa ei osannut suomea, ruotsia tai englantia ja oli teologisilta näkemyksiltään hyvin konservatiivinen. Piispaan tyytymättömät saivat mediajulkisuutta sanomalehdissä ja luterilaisissa viikkolehdissä

kuten *Kotimaassa* ja *Kirkossa ja kaupungissa*. Aartsin asiaa ajamaan syntyi pienimuotoinen maallikkojen protestiliike. Se perusti Katkirkkokeskustelufoorumin⁴ internetiin, organisoiki keskustelutilaisuuden Studium Catholicumiin ja järjesti mielenosoituksen piispaa vastaan. Kaikki tämä tapahtui vuoden 2004 aikana.⁵

Tässä artikkelissa tutkin, millä tavoin suomalaiset katolilaiset vetosivat Tukholmassa istuvaan Pyhän istuimen apostoliseen lähettilääseen Aartsin tilanteen helpottamiseksi.

Yksi merkittävä tapa vaikuttaa tilanteeseen oli kirjeenvaihto, jonka osapuolina olivat Pyhän istuimen apostolinen lähettiläs nuntius Tonucci ja suomalainen lastenpsykiatri Johanna Politi, joka on itse luterilainen. Olen saanut tämän kirjeenvaihdon käyttööni Johanna Politilta.⁶ Se sisältää seitsemän Politin ja viisi Tonuccin kirjoittamaa kirjettä. Epätavallista kirjeenvaihdossa on se, että kyseessä on luterilaisen maallikon ja korkea-arvoisen katolisen viranhaltijan välinen pitkäkö ajatustenvaihto. Kirkkohistorian tutkimuksessa tämä on lisäksi harvinainen lähdeaineisto, sillä katolisen kirkon arkistojen virallisilla dokumenteilla on pitkät salausajat. Tällä hetkellä tutkijat voivat käyttää Pyhän istuimen apostolisessa arkistossa vain vuoteen 1958 asti ulottuvia aineistoja.

- 1 Käytän artikkelissa enimmäkseen termiä nuntius. Aktivisti tarkoittaa henkilöä, joka omilla toimillaan pyrkii ajamaan tärkeänä pitämäänsä asiaa. Ks. aktivismin selitystä *Tieteen termipankissa*. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:aktivismi> (luettu 9.1.2023).
- 2 Ketola 2021.
- 3 Ketola 2021.
- 4 Katkirkko oli Giovanni Politin mukaan lyhenne sanaparista kirkko katkolla. Ketola 2021, 158.
- 5 Ketola 2021.
- 6 Kiitän Johanna Politia kirjeenvaihdon luovuttamisesta käyttööni.

Nuntius Tonuccin puolelta kirjeet olivat virallisia kirjeitä diaarinumeroineen. Johanna Politi ei ollut aivan kuka tahansa luterilainen maallikko, sillä hän oli yhdessä katolisen puolisonsa Giovanni Politin kanssa keskeinen toimija Aartsin asiaa ajavassa, Katkirkon ympärille muotoutuneessa aktivistiryhmässä. Politi on kirjoittanut kirjeensä alun perin suomeksi, minkä jälkeen hänen italialainen miehensä on kääntänyt ne italiaksi. Käytössäni ovat olleet alkuperäiset suomeksi kirjoitetut kirjeet. Tonuccin kirjeistä käytössäni ovat olleet sekä alkuperäiset italiansuomalaiset että niiden Giovanni Politin suomeksi kääntämät versiot.

Kirjeenvaihdon käyttämistä lähdeaineistona täytyy arvioida tarkasti tutkimuseettisistä näkökulmista, sillä kirjeenvaihdon molemmat osapuolet ovat elossa. Politin osalta tällaista eettistä ongelmaa ei ole, sillä hän on omalta osaltaan antanut luvan kirjeenvaihdon käyttämiseen. Yritin saada luvan aineiston käyttöön myös nuntius Tonuccilta, mutta en saanut häneen yhteyttä. Niin Pohjoismaiden-nuntiatuuri kuin italialainen Loreton hiippakunta, jonka alueella hän tiettävästi nykyään eläkkeellä ollessaan asuu, eivät vastanneet tiedusteluihini. Arvioin kuitenkin, että aineiston käytölle ei ole eettisiä esteitä, sillä kirjeiden sisältöä referoimalla en tuo julki mitään Tonuccin yksityiselämään liittyvää tietoa, joka saattaisi loukata tai halventaa häntä, vaan kyse on hänen viranhoitoonsa liittyvistä seikoista. Suomen rikoslaisissa pidetään rangaistavana vain nimenomaan yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä, ja siihenkin on poikkeuksia.⁷ Tonuccin kirjeissä ei ole leimaa ”luottamuksellinen” tai ”salainen” tai ylipäänsä mitään muuta leimaa kuin apostolisen nuntiaatuurin oma tunnus.

Kuten mainittu, katolisen kirkon arkistoaineistoilla on pitkät salausajat, joten en voinut käyttää niitä tutkimuksen lähdeaineistona. Käsityksen yhteydenpidosta nuntiukseen muilta osin kuin nuntiuksen ja Johanna Politin kirjeenvaihdon osalta olen muodostanut asiaan eri tavoin osallistuneiden henkilöiden tiedonantojen pohjalta. Merkittävin näistä henkilöistä on toimittaja Caterina Stenius, joka tapasi nuntiuksen

ja laati tapaamista varten monisivuisen muistion, jonka olen saanut käyttööni. Muistio sisältää terävänäköisiä ja kriittisiä huomioita piispa Wróbelin ja piispa Verschurenin viranhoidon välisistä eroavaisuuksista. Muistio ei ollut vielä käytössäni edellistä artikkelia kirjoittaessani. Muilla haastattelemillani henkilöillä ei ole ollut kirjallisia lähteitä apunaan tai he eivät ole luovuttaneet niitä minulle, vaan he ovat joutuneet turvautumaan vain muistiinsa. Tämä tarkoittaa, että monissa käsittelemässäni seikoissa on todennäköisesti tarkentamisen varaa, eikä tässä esittämäni kuvaus ole lopullinen totuus asioista.

Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää, ketkä pyrkivät vaikuttamaan nuntiukseen, millaisia argumentteja he esittivät ja oliko nuntiukselle osoitettuja pyynnöitä ja toiveita jotakin vaikutusta joko Aartsin tilanteeseen tai piispan toimintaan.

AARTSIN TUKIJAT KOHDISTAVAT TOIVEENSA NUNTIUKSEEN

Nuntiuksen tehtävät on määritelty kanonisen oikeuden säädöskokoelmassa eli katolisen kirkon lakikokoelmassa.⁸ Nuntius on paavin henkilökohtainen edustaja, jonka vastuualueeseen kuuluu jokin tietty valtio (tai ryhmä valtioita) ja siellä toimiva paikalliskirkko. Hän pitää Pyhää istuinta ajan tasalla paikalliskirkon olosuhteista ja sellaisista asioista, jotka vaikuttavat kirkon toimintaan ja sen jäseniin. Toisaalta hän on myös Pyhän istuimen diplomaattinen edustaja omalla vastuualueellaan. Tämän artikkelin aiheen kannalta on erityisen tärkeä todeta, että nuntiuksen tulee tukea piispaa tai piispoja ”teoin ja neuvoin”, mutta hän ei voi puuttua näiden lailliseen valtaan omissa hiippakunnassaan.⁹ Nuntiuksen valtaan

7 Rikoslain 24. luku: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta.

8 Code of Canon Law (s.a.), Can. 362–367.

9 Englanniksi: To assist bishops by action and counsel while leaving intact the exercise of their legitimate power (Can. 364).

ei siten kuulu panna piispoja viralta tai määrätä, miten yksittäistä pappia tulee kohdella. Hän on lähinnä neuvonantaja ja sovittelija.

Tutkimuksen toinen päähenkilö, arkkipiispa Giovanni Tonucci (s. 1941), oli paavin apostolinen lähettiläs kaikkiin Pohjoismaihin vuosina 2004–2007. Hänen asemapaikkansa oli Tukholma. Millään Pohjoismaalla ei ole koskaan ollut ikiomaa paavin lähettilästä. Nuntiatuuria eli lähetystöä edelsi Pohjoismaiden apostolinen delegaatio, jonka paavi Johannes XXIII perusti 1960. Aluksi sen vastuulla olivat vain Tanska, Ruotsi ja Norja ja sen toimisto sijaitsi Tanskassa. Vuonna 1966 delegaation piiriin tuli Suomi ja vuonna 1976 Islanti. Paavi Johannes Paavali II lakkautti apostolisen delegaation ja perusti sen tilalle apostolisen nuntiatuurin vuonna 1982. Sen toimisto pysyi Tanskassa vuoteen 2002 asti, jolloin uudeksi asemapaikaksi tuli Tukholma.¹⁰ Pohjoismaista pisimmät diplomaattisuhteet Pyhään istuimeen on Suomella (1942 lähtien). Islanti solmi suhteet vuonna 1976 ja muut Pohjoismaat vasta vuonna 1982.¹¹

Jan Aartsin tukijat toivoivat, että Pyhän istuimen Pohjoismaiden-nuntius auttaisi heitä saamaan piispan karkottaman Aartsin takaisin Suomeen. Tukholmassa toimi 2000-luvun alussa ennen Tonuccia nuntiukseksi arkkipiispa Piero Biggio, joka kuitenkin sairastui ja erosi tehtävästään lokakuussa 2004. Giovanni Politi oli häneen yhteydessä Aartsin tapauksen vuoksi alkuvuodesta 2003 saaden nuntiukseksi diplomaattisen vastauksen, jossa nuntius kertoi Aartsin asian olevan ”kaikkien kiinnostuneiden” tiedossa. Hän kehotti Politiä pysymään rauhallisena ja tavoittelemaan sovintoa, ”ilman vihaa ja turhautumista”.¹²

Katkirkko-foorumilla Giovanni Politi purki syksyllä 2004 kokemuksiaan Vatikaanin diplomaatiasta näin:

Piero Biggion kirje on oiva esimerkki Vatikaanin diplomaatiasta, jolla keskustelu vihelletään poikki ja samalla rauhoitetaan ihmisiä: – – on odotettavissa, että Vatikaanin diplomatia jatkaa samoilla raiteilla, ja tuleva nuntius ei todella ryhdy selvitysmieheksi. Mistä syystä hän menisi

penkomaan ja kyseenalaistamaan esimiehensä tekemiä päätöksiä? Kahden vuoden kokemukseni katolisesta hierarkiasta ovat tuoneet esille miltei ainoastaan ”diplomaattisia” puolitotuuksia. Edellä kuvattu ”diplomatia” kuvastaa myös kardinaali Giovanni Battista Ren toimia. Hän ei katsonut tarpeelliseksi edes vastata kirjeisiini, eikä häntä tavoitettu puhelimitse, kun haluttiin järjestää tapaaminen Roomaan lähteneen delegaation kanssa (myös yksityisiä suomalaisia on jo käynyt kolkuttelemassa Rooman portteja, aina tuloksetta).¹³

Politin mainitsema kardinaali Giovanni Battista Re toimi Pyhän istuimen piispainkongregaation esimiehenä, ja hän oli merkittävässä asemassa piispa Wröbeliin tyytymättömien näkökulmasta, sillä kongregaatio vastaa useimpien uusien piispojen valinnasta. Lopullisen päätöksen tekee aina paavi, mutta hän yleensä noudattaa viraston suosituksia. Nuntius Biggion sanoja voi tulkita niin, että Suomen tilanne oli jo piispainkongregaation tiedossa.

Suomalaiset asettivat suuria toiveita Biggion seurajaan, arkkipiispa Giovanni Tonucciin. Hän oli toiminut ennen Pohjoismaihin tuloa apostolisena lähettiläänä Boliviassa 1989–1996 ja Keniassa 1996–2004. Suomen katolinen hiipakuntalehti *Fides* haastatteli Tonuccia keväällä 2005. Hän oli silloin jo ehtinyt muodostaa näemyksen Suomen katolisuudesta. Haastattelussa ei kuitenkaan kiinnitetty huomiota mihinkään ristiriitoja aiheuttaneisiin kysymyksiin. Tonuccin mielestä Suomen katolilaisten ei pitäisi toivoa apua pappiskutsumuksiin ulkomailta, vaan heidän pitäisi ”ottaa asia omiin käsiinsä”. Yksi syy kutsumusten vähäisyyteen oli hänen

10 The Nunciature 2022.

11 Ketola 2019, 109.

12 MKA Piero Biggio Giovanni Politille 24.2.2003.

13 MKA Johanna Politin tiedonanto kirjoittajalle 17.2.2021.

mukaansa perheiden pieni lapsimäärä. Hän myös totesi, että Suomessa ei ollut suurta taitoa sitoutumiseen.¹⁴ Tonuccin käsitys suomalaisen katolisuuden tilasta ei siis ollut kovin valoisa.

Nuntius Tonuccin täytyi olla haastattelun aikoihin tietoinen, että Suomen katolisuudessa ei kaikki ollut hyvin. Käydessään ensimmäistä kertaa Suomessa hän nimittäin tapasi piispan ja muiden pappien ohella myös Jan Aartsin tukijoita, jotka olivat pyytäneet häneltä audienssia. Tapaaminen oli 26. helmikuuta 2005 piispantalossa Eirassa, ja paikalla oli kuusi henkilöä: Johanna ja Giovanni Politi, Nils-Åke Toivonen, Anne Keresti-Taskinen, Verna Santamala ja Lorand Szigethy. Ennen nuntiuksen tapaamista he kävivät syömässä eräessä ravintolassa Tehtaankadulla ja iltamessussa Pyhän Henrikin katedraalissa.

Lorand Szigethyn mieleen on jäänyt erityisesti yksi hetki tapaamisesta nuntiuksen kanssa, jossa sananvaihto oli ilmeisesti välillä melko intohimoista:

Nuntius antoi ymmärtää, että olemme väärässä. Gianni [Giovanni Politi] puhui melko pitkään Tonuccille ja sen aikana nuntiuksen kasvot hieman kauhistuivat ja silloin minä kumarsin ja otin nuntiuksen jaloista vertauskuvallisesti kiinni, siis hänen kenkensä kärjestä, ikään kuin estäisin häntä potkaisemasta Giannia hänen puheensa takia. Hämmästyin kun hän ymmärsi vitsini ja jopa hymyili. Hänen kasvonsa hieman leppyivät, kriittinen hetki oli saman tien ohi.¹⁵

Johanna Politi ei pitänyt tapaamista onnistuneena vaan suorastaan ”hirveänä”. Johanna Politi on kertonut minulle kaksi muistamaansa Tonuccin oletettavasti humoristiseksi tarkoittamaa toteamusta, jotka toimivat esimerkkeinä nuntiuksen provosoivista mielipiteistä ekumenian ja luterilaisten suhteen: ”Kannattaa pysyä oman väen kanssa, uskoisin, että protestantit ovat taas katolilaisia 400 vuoden kuluessa” ja ”jos teidän on aivan pakko osallistua luterilaisten kanssa yhteisiin tilaisuuksiin, voitte Isä meidän -rukouksen aikana luetella itseksenne vaikka kauppalistaa.”¹⁶

Seuraava tapaaminen nuntiuksen kanssa Helsingissä 15.3.2005 sujui paremmin. Silloin tä-

mä puhui ”pehmeämmin, kuunteli”. Tapaamista pyytänyt maallikoiden ryhmä oli tällä kertaa yhdeksänjäseninen. Paikalla oli myös isä Wieslaw Swiech Tampereen katolisesta seurakunnasta.¹⁷ Kolmattakin nuntiuksen tapaamista suunniteltiin maaliskuuksi 2006, mutta se ei toteutunut. Ennen tapaamista oli ollut tarkoitus järjestää katkirkkolaisten kokous Nils-Åke Toivosen kotona Mynämäellä.¹⁸ Senkään toteutumisesta ei ole tietoa.

CATERINA STENIUksen MUISTIO PIISPAN PUUTTEISTA

Eräät suomalaiset katolilaiset kävivät henkilökohtaisesti tapaamassa nuntiusta Tukholmassa. Toimittaja Caterina Stenius, joka istui Katolisen tiedotuskeskuksen johtokunnassa ja oli Academicum Catholicumin puheenjohtaja, tapasi nuntiuksen alkusyksystä 2005 Tukholmassa. Hän valitteli, ettei ollut päässyt tapaamaan nuntiusta tämän käydessä Helsingissä.¹⁹

Stenius laati nuntiuksen tapaamista varten muistion, jonka sisällön hän aikoi esittää tapaamisen aikana Tonuccille suullisesti. Koska se sisältää kootusti monia yksityiskohtaisia kritiikin aiheita, referoin sitä melko perusteellisesti. Muistion aluksi Stenius toteaa, että tilanne Suomen katolisuudessa on tulehtunut. Syynä eivät hänen nähdäkseen ole ensisijaisesti opilliset kysymykset, vaikka niihin liittyvät jännitykset ovatkin kärjistyneet tulehtuneessa tilanteessa. Jan Aartsin tapaus ilmentää ”selkeästi ja tuskallisesti” vaikeaa tilannetta, mutta se ei Steniuksen mukaan ole kuitenkaan ongelmien juuri.

14 Tervaportti 2005 a, 10–11.

15 MKA Lorand Szigethyn tiedonanto kirjoittajalle 18.1.2021.

16 MKA Johanna Politi tiedonannot kirjoittajalle 16.2.2021.

17 MKA Johanna Politin tiedonannot kirjoittajalle 15.11. ja 30.11.2022.

18 MKA Nils-Åke Toivonen Giovanni Politille 29.11.2005.

19 MKA Caterina Steniuksen tiedonanto kirjoittajalle 25.11.2022.

Stenius jakaa piispa Wróbelin tulon jälkeen syntyneet ongelmat viiteen kategoriaan: hallinto, tiedonkulku ja avoin yhteiskunta, talous, ekumenia sekä kielikysymys. Hallinnosta hän ottaa esimerkeiksi Katolisen tiedotuskeskuksen, Studium Catholicumin, pastoraalineuvoston ja Academicum Catholicumin toiminnan. Kahden ensimmäisen uudelleenjärjestelyn suhteen piispa ei ollut toiminut olemassaolevien sääntöjen mukaan eikä ollut kuunnellut päätöksiä tehdessään asianosaisia tahoja. Pastoraalineuvostoa hän ei ollut kutsunut ensimmäisenä vuotenaan koolle kertaakaan. Kutsuessaan sen viimein koolle hän oli nimittänyt sen jäsenet kuulematta niitä tahoja, joita näiden oli tarkoitus edustaa. Academicum Catholicumilta hän oli kieltänyt perinteisen pohjoismaisen maallikkokokouksen (NordKat) järjestämisen. Tämä kaikki kertoo Steniuksen mukaan siitä, että piispa ei ole kiinnostunut tuntemaan hiippakunnan erilaisia toimijoita ja osia. Hän ei myöskään kunnioita edeltäjiään tai niitä, joilla oli pitkä kokemus hiippakunnan asioiden hoidosta. Hän aliarvostaa ammattimaisuutta.²⁰

Mitä tuli tiedonkulkuun, piispan ”outo suhde avoimeen yhteiskuntaan” haittaa hiippakunnan hyvinvointia ja katolisen kirkon mainetta Suomessa ja Pohjoismaissa. Ensimmäinen uuden piispan alaisuudessa ilmestynyt *Fides*-lehti herätti ilmaisunsa, taittonsa ja ”holhoavan sävynsä” vuoksi Steniuksen mukaan ”naurua, tyrmistystä” ja pahoja ennakkoavistuksia. Lehti sisälsi lähinnä raportteja julkisista esiintymisistä, hallinnollisia päätöksiä ja saarnoja. Steniuksen omaa artikkelia ei julkaistu. Tämä merkitsi hänen mukaansa sitä, että piispa menettäisi uskottavuutensa suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa. Steniuksen mukaan uuteen linjaan tyytymättömät purevat hammasta ja yrittävät välttää organisoidun vastarinnan järjestämistä. Hiippakunnan riitaisa tila tuli kuitenkin julki *Suomen Kuvalehden* artikkelissa pyhäinpäivän aattona 2003.²¹

Steniuksen muistiossa kerrotaan, että monet yksittäiset katolilaiset ovat ottaneet yhteyttä Vatikaaniin, nuntiukseen, sääntökuntiin, piispainkokoukseen ja kardinaaleihin saadakseen kirkon

reagoimaan hiippakunnan ongelmiin mutta ilman julkista skandaalia.²² Vatikaanin passiivisuus on herättänyt ihmetystä. Kun Suomen Euroopassa toimivat suurlähettiläät kokoontuivat keväällä 2005 ulkoministeriöön vuosittaiseen kokoukseensa, jonka teemana sillä kertaa oli uskonnon merkitys nykymaailmassa, luterilaisen kirkon taholta todettiin avoimesti, että Suomessa katolinen kirkko, joka muuten nauttii arvostusta, on kriisissä piispansa vuoksi.²³

Talouden suhteen Stenius kiinnittää huomiota siihen, että pienessä hiippakunnassa (noin 8 000 jäsentä vuonna 2005) on vaikea kerätä kirkkoon kuuluvilta jäsenmaksuilla tarpeeksi rahaa toiminnan ylläpitämiseen. Siitä huolimatta piispa on perustanut uuden pappisseminaarin, aloittanut uusia kirkkorakennushankkeita ja vahvistanut keskushallintoa. Ympärillään olevaa hallintoa hän on alkanut kutsua kuuriaksi, mitä monet ovat luulleet ensin vitsiksi. Keskushallinnon laajentamisen Stenius arvelee olleen tarpeen, sillä piispa itse oleskelee usein Puolassa, jolloin hän tarvitsee sijaisia erilaisiin tehtäviin Suomessa. Osittain kyse on Steniuksen mukaan ”linnoituskirkon” (Festung Kirche) rakentamisesta maallistuneen ja vihamielisen ympäristön keskelle. Saadakseen kirkon varat riittämään uusiin hankkeisiin piispa on lähettänyt eri kanavia myöten hiippakuntalaisille kehotuksia maksaa kirkon jäsenmaksu. Ne eivät kuitenkaan ole tuottaneet toivottua tulosta. Piispan otteet eivät ole olleet omiaan lisäämään kirkon jäsenten halukkuutta osallistua hiippakunnan toiminnan rahoittamiseen.²⁴

Stenius on huolissaan myös siitä, että piispa on ollut vesittämässä siihen asti erinomaisesti

20 MKA Stenius, PM 2005.

21 MKA Stenius, PM 2005; Ketola 2021, 158.

22 Näistä yhteydenottoyrityksistä Ketola 2021, 168.

23 MKA Stenius, PM 2005.

24 MKA Stenius, PM 2005.

kehittyntä ekumeenista yhteyttä Suomen luterilaisen ja ortodoksisen kirkon kanssa. Katoliseen kirkkoon on Suomessa opittu suhtautumaan myönteisesti ja ennakkoluulottomasti. Tämä on vaarassa piispa Wróbelin ”arrogantin” toiminnan vuoksi. Selkeimmin tämän arroganssi on ilmennyt poisjäämisestä Oulun kirkkopäivien ”Kirkko Suomessa 850 vuotta” -kansanjuhlasta, jossa presidentti Tarja Halonenkin oli läsnä ja piti puheen. Stenius paheksuu myös sitä, että piispa ei kiittänyt luterilaisen kirkon arkkipiispa Jukka Paarmaa, kun tämä piti esitelmän Studium Catholicumin tilaisuudessa, vaan oli lähtenyt paikalta sanomatta edes hyvästejä.²⁵

Stenius huomauttaa, että kielitaidon suhteen piispa on edelleen riippuvainen tulkista. Neljässä vuodessa hän ei ollut oppinut suomea, ruotsia tai englantia niin paljon, että kykenisi kommunikimaan hiippakuntansa jäsenten enemmistön kanssa. Sen sijaan, että hän panostaisi kielio-pintoihin ja Suomeen tutustumiseen, Wróbel panee etusijalle oppituolinsa hoitamisen Puolassa. Stenius on itse pyrkinyt auttamaan piispaa luomaan kontakteja kielitaitoisten kirkon jäsenten kanssa ja kutsunut tätä kotiinsa lounastapaamisiin saksaa, ranskaa tai italiaa osaavien hyödyllisiä yhteyksiä omaavien ihmisten kanssa. Wróbelia ne eivät kuitenkaan olleet juuri kiinnostaneet.²⁶

Muutenkin Stenius on yrittänyt ymmärtää piispan toimia ja käytöstä parhain päin ja halunnut uskoa monien muiden tavoin, että työkeys ja epäkohteliaisuus johtuvat vain epävarmuudesta uusien haasteiden edessä. Hän on halunnut saada piispan tuntemaan olonsa turvalliseksi, auttanut tätä luomaan ystävyyssuhteita ja solmi-maan merkityksellisiä yhteyksiä hiippakunnan jäseniin. Stenius on yrittänyt keskustella piispan kanssa *Fides*-lehden linjasta ja Jan Aartsin koh-telusta. Näissä keskusteluissa hän on kokenut piispan käytöksen ”sekä manipuloivaksi että hyvin, hyvin lapselliseksi”. Muistiossa esiin tu-leva Steniuksen omiin kokemuksiin perustuva näkemys piispa Wróbelin luonteesta ei siis ole mairitteleva. Stenius pitää piispaa ”epätasa-painoisena persoonallisuutena” ja katsoo, että Aarts oli joutunut piispan vainoharhaisuuden uhriksi.²⁷

Caterina Stenius korostaa muistiossaan, että hän kertoo vain omista kokemuksistaan. Muut voisivat tuoda asiaan oman näkökulmansa. Ku-kaan ei kuitenkaan halua aiheuttaa skandaalia tai vahingoittaa piispaa ihmisenä. Stenius päättää muistionsa toiveeseen, että nuntius voisi auttaa suomalaisia katolilaisia selviytymään ”tästä tuhoisasta tilanteesta”. Hänen mielestään sitä varten tarvitaan ulkopuolista arviota.²⁸

Toinen nuntiuksen tavanneista oli myös piis-pantaloon kokouksessa mukana ollut Verna San-tamala, joka tapasi nuntiuksen erään ystävänsä kanssa. Hän on kertonut asiasta näin:

Asiamme nuntiukselle ei koskenut muistini mukaan lainkaan isä Aartsia vaan suomalaisten katolilaisten yleistä tyytymättömyyttä piispan toimintaan. Hän ei ollut halunnut opetella suomea eikä ruotsia, hänen englannintaitonsa oli hyvin vähäinen – hänen kanssaan ei pystynyt keskustelemaan muuten kuin saksaksi tai itali-aksi. Hän oli muutenkin varsin vetäytyvä, hoiti edelleen tehtävää puolalaisessa yliopistossa, piispan tehtävien hoitoon hän ei keskittynyt niin tarmokkaasti kuin olisi ollut toivottavaa. Näistä asioista nuntiuksella oli jo tietoa. Kes-kustelimme hyvässä hengessä, mutta mitään erityisiä lupauksia emme nuntiukselta saaneet,

25 MKA Stenius, PM 2005. Puheessaan Oulun kirkkopäivillä Halonen totesi muun muassa, että Suomea oli alettu kutsuttu ekumenian mallimaaksi, ks. Halonen 2005.

26 MKA Stenius, PM 2005.

27 Jag är övertygad om att vi har att göra med en psykiskt obalanserad personlighet, vars paranoida drag har bruit ut i och med bis-kopsutnämningen. Det är främst fader Jan Aarts som råkat ut för denna vilda projek-tion, men i mindre grad många, många andra och i slutändan hela det finska sam-hället. MKA Stenius, PM 2005.

28 MKA Stenius, PM 2005.

29 MKA Verna Paloheimon tiedonanto kirjoit-tajalle 6.6.2022.

hän kertoi seuraavansa asiaa aktiivisesti ja jatkavansa jo käymään keskusteluja piispa Wrobelin kanssa.²⁹

Henkilökohtaisten käyntien lisäksi nuntius ilmeisesti sai useita vetoomuksia kirjeitse. Näitä yhteydenottoja on kuitenkin mahdotonta toistaiseksi todentaa, sillä tutkijoilla ei ole pääsyä nuntiatuurin arkistoon. Kirjeiden lähettämiseen joka tapauksessa innostettiin ainakin Suomi24-keskustelupalstalla, jossa nimimerkki Markus luetteli joukon piispa Wróbelin virheitä. Hän kehotti kaikkia kirjoittamaan nuntiukselle ja toivoi, että Katkirkon sivuilla kehoitettaisiin samaan.³⁰

Jotkut Suomen katolilaiset soittivat nuntiukselle. Eräs soittaja raportoi Katkirkolle osoittamassaan sähköpostissa puhelustaan näin:

Sihteeri vastasi, ja tällä kertaa hän ystävällisesti, mutta pontevasti teki jo heti alkuun selväksi, että hän tuntee asian siinä määrin hyvin, että hän voi nuntiuksen puolesta keskustella kanssani ja ettei nuntiuksella itsellään olisi varmaankaan muuta sanottavaa kuin hänelläkään.³¹

Näyttää siltä, että Suomesta otettiin yhteyttä nuntiukseen jopa niin usein, että tämä koki sen rasittavaksi eikä edes halunnut vastata kaikkiin puheluihin, vaikka olisikin ollut paikalla. Kun Giovanni Politi soitti erään kerran Tukholmaan, hänelle vastasi sihteeri ja kertoi nuntiuksen olevan rukoilemassa. Politi kysyi, milloin rukoilu loppuisi. Sihteerin vastaus oli suorasukainen: ”Nuntius ei halua puhua teidän kanssanne, koska kirjoititte pahaa Johannes Paavali II:sta”.³² Sihteeri viittasi tällä ilmeisesti johonkin Politin kirjoitukseen Katkirkko-foorumilla. Italiankielinen nuntius nähtävästi sai joltakulta käännöksiä siitä, mitä foorumilla suomeksi kirjoitettiin.

JOHANNA POLITIN JA GIOVANNI TONUCCIN JÄNNITTYNYT KIRJEENVAIHTO 2005–2006

Johanna Politi kirjoitti nuntius Tonuccille yhteensä seitsemän kirjettä, joista ensimmäisen lokakuussa 2005. Politi pahoitteli ja piti kiusallisena sitä, että Tonucci ei ollut tarttunut hänen

puolisonsa Giovannin keskustelualoitteisiin kevään 2005 Helsingin-tapaamisten jälkeen. Politi huomautti, että kevään tapaamisissa Tonucci oli esittänyt häntä loukkaavia mielipiteitä luterilaisista ja ekumeniasta. Politi arveli nuntiuksen tuolloin testanneen häntä tapaamaan tulleiden katolilaisten alttiutta provosoitumiselle. Erityisesti Tonuccin mielipiteet piispasta, isä Janista ja Opus Deista olivat Politin mukaan häirinneet läsnäolijoita. Politi uskoi Tonuccin tajunneen, kuinka traumatisoivaa tämän puhe saattoi olla. Ennen muuta Politi oli sitä mieltä, että hänellä oli ”oikeus saada perusteluineen tietää, voiko perheelleni tärkeä isä Jan palata Suomeen ja pappistehtävänsä vai ei ja koska tämä mahdollinen paluu Suomeen tapahtuu.” Politi ei odottanut Tonuccin vastaavan hänen kirjeeseensä. Hän aikoi kuitenkin odottaa tiettyyn määräaikaan asti ja katsoi Tonuccilla olevan velvollisuus ”Vatikaanin korkeana viranomaisena” vastata tälle esitettyihin asiallisiin ja perusteltuihin kysymyksiin.³³

Varsin pian saapuneessa vastauksessaan Tonucci kehui Politia selvästä ja virheettömästä italian kielestä. Tonucci sanoi jatkavansa tilanteen seuraamista ja olevansa yhteydessä eri osapuoliin. Hän piti tärkeänä, että osapuolet osoittaisivat kunnioitusta ja armeliaisuutta toisiaan kohtaan. Hän olikin huomannut näin tapahtuvan isä Janin ja muiden asianosaisten suhteen. Sen sijaan Katkirkon kirjoituksissa ”liian usein esitetään henkilökohtaisia loukkauksia” maltillisen vuoropuhelun sijaan. Tonucci halusi selvennystä siitä, mitkä hänen näkemyksistään olivat loukanneet Politia. Hän vakuutti olleensa paljon yhteyksissä luterilaisen kirkon edustajien kanssa eri maissa, eivätkä näitä kontakteja olleet ”provokaatiot” häirinneet. Tonuccin mukaan hän ei ollut oikea henkilö vastaamaan kysymyk-

30 Nuntiukselle tiedoksi! 2005.

31 MKA Johanna Politin tiedonanto kirjoittajalle 17.2.2021.

32 MKA Johanna Politin tiedonanto kirjoittajajalle 17.2.2021.

33 MKA Politi Tonuccille 9.10.2005.

seen isä Aartsin tulevaisuudesta, koska hän ei ollut Helsingin hiippakunnan ”vastuuhenkilö”. Tonucci toivoi yhteistyötä, jolla voitaisiin aloittaa eri osapuolten dialogi ja valitteli, että ”te olette kieltäytyneet tästä yhteistyöstä.”³⁴

Katkirkko-internetfoorumilla käytiin erityisesti 2004–2005 hyvin intohimoista keskustelua piispa Wróbelista, isä Aartsista, nuntiuksesta, *Fides*-lehden linjasta ja muistakin ajankohtaisista suomalaisen katolisuuden asioista kuten paavinvaihdoksesta, joka tapahtui huhtikuussa 2005. Silloin Johannes Paavali II kuoli, ja hänen seuraajakseen valittiin Benedictus XVI. Seurasin itse päivittäin foorumin viestejä noina vuosina ja tulostin niitä arkistooni jonkin verran. Katkirkko lopetti toimintansa vuoden 2008 tienoilla, eikä sivustoa enää löydy sellaisenaan internetistä. Internet Archiven työkalulla ”Wayback Machine” pääsee käsiksi foorumin vanhalle etusivulle ja foorumin päävalikkoon, mutta vanhoja keskusteluketjuja ei saa näkyviin. Katkirkon lisäksi suomalaisen katolisuuden kipukohtia puitiin ajoittain Suomi24-keskustelupalstalla. Samat kirjoittajat saattoivat kirjoittaa näille molemmille foorumeille. Koska kirjoittajat esiintyivät anonyymisti, tätä on vaikeaa todentaa varmasti.

Seuraavassa nuntiukselle laatimassa kirjeessään Johanna Politi paljasti, että hänen kirjeensä hyvä italian kieli ei ollut hänen omaansa vaan käänös. Hän sanoi tietyissä määrin ymmärtävänsä Tonuccin näkemyksen Katkirkon keskustelujen sävystä. Hän pyysi tätä kuitenkin huomioimaan, että Katkirkolla oli toinenkin puoli kritiikkiä ja satiiria ilmentävän puolen lisäksi. Politin mukaan monet ”arvovaltaiset tahot Suomessa” olivat antaneet foorumille tukensa. Sivustolla julkaistiin paljon myös ”neutraalia ja katoliselle kirkolle täysin myönteistä aineistoa.” Politi pyysi tarkennusta siihen, mitä Tonucci tarkoitti henkilökohtaisilla loukkauksilla. Hän piti Tonuccin toivomuksia maltillisuudesta ja armeliaisuudesta ongelmallisina, koska ”kaikki osoitettu armeliaisuus ja maltillisuus hyödyttää selvästi enemmän piispaa kuin hiippakuntalaisia ja etäännyttää piispaa hiippakuntalaisista ja konfliktin perussyistä.” Maltillisuus ei ollut siihen

mennessä millään tavoin edistänyt sovintoa piispan ja Aartsin välillä.³⁵

Vastauksessaan Politi myös ihmetteli Tonuccin toteamusta siitä, että tämä olisi väärä henkilö vastaamaan kysymykseen Aartsin tulevaisuudesta. Hän oli varma, että Tonuccilla olisi riittävästi vaikutusvaltaa piispan siirtämiseen toisiin tehtäviin hiippakunnasta, jossa tällä ei ollut riittävää luottamus pohjaa hiippakuntalaisten keskuudessa. Politi pyysi Tonuccia tarkentamaan, millaista dialogia hän oikein halusi piispan arvostelijoiden kanssa ja miten heidän tapaamistaan voi pitää dialogista kieltäytymisenä.³⁶ Nuntiuksella ei kanonisen oikeuden mukaan ollut oikeutta siirtää piispaa pois hiippakunnastaan. Sellainen päätös täytyi tehdä ylemmällä tasolla, mutta nuntius saattoi kyllä vaikuttaa päätökseen niillä tiedoilla, joita hän piispan toiminnasta toimitti eteenpäin.

Politi sanoi loukkaantuneensa ensimmäisessä tapaamisessa siitä, ettei Tonucci ollut kiinnostunut niistä henkilöistä, jotka häntä olivat tulleet tapaamaan. Heillä ei ollut mahdollisuutta esittäytyä. Politi olisi mielellään kertonut, miksi häntä – luterilaista – koskivat katolisen kirkon asiat. Hän piti Tonuccin käytöstä epäkohteliaana. Hänen mielestään Tonuccilla oli ollut liian kiire torjua kaikki mahdolliset argumentit: ”Aloititte puheenne Katkirkosta ja Opus Deistä ja puhuitte pitkään piispasta ja hänen ominaisuuksistaan, isä Janista, lehdistöstä ja ekumeniasta.” Politi oli erityisen loukkaantunut Tonuccin ekumeniaa koskevista mielipiteistä, joita hän piti vähätelevinä. Tonucci oli puhunut esimerkiksi ”10 prosentin erosta” katolisuuden ja luterilaisuuden välillä, millä hän oli viitannut opillisiin eroihin. Politi oli ymmärtänyt Tonuccin jopa paheksuneen Giovanni Politin osallistumista ekumeenisen tapahtumaviikon tilaisuuteen Huopalahden kirkossa tammikuussa 2005.³⁷ Giovanni Politi oli tuolloin lukenut julkisesti yhden rukouksen.

34 MKA Tonucci Politille 25.10.2005.

35 MKA Politi Tonuccille 16.11.2005.

36 MKA Politi Tonuccille 16.11.2005.

37 MKA Politi Tonuccille 16.11.2005.

Johanna Politi ehti kirjoittaa jo uuden kirjeen 28.12.2005, ennen kuin Tonucci vastasi hänen edelliseen kirjeeseensä. Uudessa kirjeessään Politi palasi siihen, miten Tonucci oli heidän tapamisessaan puhunut Opus Deistä. Järjestö oli ollut paljon julkisuudessa Dan Brownin *Da Vinci Code*-kirjan (2003) vuoksi, ja siitä oli kirjoitettu paljon Katkirkossakin. Konservatiivinen Opus Dei oli saanut paljon kritiikkiä vapaamielisemmilta katolilaisilta. Tonucci oli sanonut Katkirkon kirjoittajien erehtyneen olettaessaan Tonuccin tai Wróbelin joutuneen Suomessa Opus Dein piirittämäksi. Hän oli kertonut tavanneensa hyviä Opus Dein ihmisiä Afrikassa. Tonucci oli torjunut ajatukset, että Opus Dei olisi salaseura tai ”menneiden vuosisatojen ’jesuiittajärjestö’”. Politin mielestä Tonuccin puhe oli ollut liian isällistä ja ymmärtäväistä, eikä tämä selvästikään ymmärtänyt, ”miten ahdistava teema Opus Dei monelle maassamme on.”³⁸

Politi arvosteli sitä, millaisilla perusteilla Tonucci oli puolustanut piispa Wróbelia. Tonucci oli kehunut piispaa älykkääksi ja kehottanut suomalaisia auttamaan piispaa suomen kielen oppimisessa. Hän oli myös korostanut, että Wróbel oli ollut ainoa, ”joka ylipäättään Suomeen suostui tulemaan.” Politin mielestä ei ollut järin vetoavaa sanoa, että ”piispa on älykäs, mutta ei opi suomea eikä oikeastaan täällä halua ollakaan”. Lopuksi Politi vertasi Tonuccin kirkkojen eroja korostavaa linjaa piispa Eero Huovisen kommenttiin, joka julkaistiin samassa *Fides*-lehden numerossa kuin Tonuccin haastattelu. Huovinen oli todennut, että ”hän mieluummin korostaa sitä, mikä eri kirkkoja ja kristillisiä yhteisöjä yhdistää, kuin sitä, mikä niitä erottaa.”³⁹

Tonucci vastasi Politille vasta vuoden 2006 puolella. Hän kertoi käsityksensä Katkirkon loukkaavista kirjoituksista häntä kohtaan perustuvan keskustelufoorumien pitkäaikaiseen tarkkailuun. Hän sanoi saaneensa vahvistusta vaikutelmilleen eräiltä suomalaisilta henkilöiltä. Vaikuttaa selvältä, että joku tai jotkut suomalaiset seurasivat Katkirkon kirjoituksia ja raportoivat niistä Tonuccille. Politin moitteeseen ensimmäisen tapaamisen epäkohteliaisuudesta hän huomautti, että tapaamiseen Helsingissä oli ollut niin vähän

aikaa, että esittäytyminen olisi vienyt liikaa aikaa asioiden käsittelyltä. Tonucci piti arveluttavana sitä synkkää kuvaa, jonka Politi maalasi Opus Deistä, ja huomautti, ettei Helsingissä olevia Opus Dein jäseniä vastaan ollut mitään ”konkreettisia syytteitä”. Hän painotti, että Opus Dei ei ollut ”mafia” vaan uskonnollinen yhdistys. Sillä ei ollut hänen mukaansa mitään tekemistä ”pilakuvien kanssa, joita ovat tehneet muutamat lehtimiehet ja kirjailijat.” Hän piti turhana huolta, jonka mukaan paitsi Opus Dei myös neokatekumenaalit olisivat pyrkineet muokkaamaan omilla painotuksillaan sitä kuvaa, jonka uusi nuntius sai suomalaisesta katolisuudesta.⁴⁰

Opus Dein lisäksi Tonucci halusi kommentoida erityisesti ekumeniaa. Hänen mielestään osapuolten pitää ottaa huomioon kirkkoja yhdistävät tekijät, mutta yhtä lailla tärkeää on nähdä kirkkojen väliset erot, jotta ne voitaisiin ymmärtää ja jotta niihin suhtauduttaisiin oikealla tavalla: ”Muussa tapauksessa ekumenia rajoittuu teeskentelemiseen ja ajatukseen, että olisimme yhdistyneet, välillämme ei olisi eroja jne., mikä ei palvele ketään ja mistä ei ole mitään hyötyä.” Tämä oli Tonuccin mukaan paavi Johannes XXIII:n linja, jota myös Benedictus XVI piti hyvänä. Kaiken lisäksi Tonucci oli vuoropuheluissaan piispa Eero Huovisen kanssa ymmärtänyt tämänkin kannattavan samaa linjaa. Mitä tuli Giovanni Politin ekumeeniseen osallistumiseen, Tonucci totesi:

38 MKA Politi Tonuccille 28.12.2005. Opus Deistä ja Dan Brownin romaanista sekä järjestön historiasta Suomessa ks. Ketola 2006, 7–9; Ketola 2007.

39 MKA Politi Tonuccille 28.12.2005; Tervaportti 2005 b, 12.

40 MKA Tonucci Politille 24.1.2006. Neokatekumenaalit tai neokatekumenaalinen tie on 1960-luvulla Espanjassa muodostunut katolisen kirkon suuntaus, joka aloitti toimintansa Suomessa 1986. Edistysmielisten katolilaisten keskuudessa sekä Opus Deillä että neokatekumenaaleilla oli huono maine.

Tämä on juuri yksi niistä asioista, joita ei pidä tehdä, koska silloin unohdetaan miten eukaristian ja sakramenttien ymmärtämisessä on välillämme syviä eroja; ja ele, joka itsessään on kommuunion ele, on tarkoitukseton kommuunion ulkopuolella.⁴¹

Tonucci sanoi, että hänen tarkoittamastaan asiasta oli kerrottu Katkirkon palstoilla. Muotoilut saatettiin tulkita niin, että Tonucci moitti Politin osallistumista luterilaiselle ehtoolliselle, vaikka Johanna Politi oli omassa kirjeessään maininnut Politin lukeneen rukouksen ekumeenisella tapahtumaviikolla. Ei ole yllättävää, jos piispa moittii seurakuntalaista toisen kirkkokunnan ehtoolliselle osallistumisesta. Sen sijaan piispan kielteisiä kommentteja seurakuntalaisen ekumeenisessa tilaisuudessa lukemasta rukouksesta voi pitää erikoisena.

Politi koki vuoropuhelun jatkamisen epämiellekkääksi, jos Jan Aartsin asiasta ei voinut keskustella Tonuccin kanssa. Politi yritti valaista nuntiukselle tämän paheksuman Katkirkon ideaa:

Katkirkko ei ole muuta kuin (mielen)tila. Sitä voi mielestäni hyvin verrata latautuneeseen yhdisteeseen, joka on valmis luovuttamaan ylimääräiset elektrodinsa. Kun isä Jan vielä oli täällä, oli olemassa stabiili yhdiste. Oli uskovaisia, jotka olivat valmiita tarjoamaan haasteita ja pappi, joka oli valmis ottamaan ne vastaan. Kun piispa Wróbel katsoi parhaaksi erottaa tämän papin, jolla oli suuri kyky yhdistää ja pitää koossa, kaikki tietenkin purkaantui niissä epävakaisissa olosuhteissa, jotka ovat usein olleet Suomelle tavalla tai toisella (ei aina kielteisellä tavalla) leimallisia. Katkirkkoa leimaa huikemäärä kodittomiksi jääneitä elektrodeja: viattomia ajatuksia, kysymyksiä, ihmisiä.⁴²

Tonuccin ja Politin viimeiset kirjeet keskittyivät pitkälti Katkirkon luonteeseen ja siihen, kuinka pitkälle Tonuccin kirjeet olivat yksityisiä ja saiko Politi tai hänen miehensä informoida muita niiden sisällöstä Katkirkon keskusteluissa, kuten he olivat tehneetkin. Tonucci piti ongelmallisena

Katkirkossa yleisesti tapana ollutta nimimerkkein käyttöä keskusteluissa. Politi ymmärsi, että se saattoi tuntua ongelmalliselta, mutta hän myös totesi, ”etteivät kaikki halua nimeään julki, koska heillä on joko merkittävä kirkollinen asema (riippumatta siitä mihin kirkkokuntaan he kuuluvat) tai koska heillä on muualla yhteiskunnassa merkittävä rooli ja asema.”⁴³

Tonucci oli pahastunut siitä, että hän näki Katkirkon palstoilla otteita kirjeistään Politille. Hän ei olisi halunnut heidän kirjeenvaihdostaan julkista. Hän sanoi, ettei hänellä ollut periaatteessa mitään Katkirkkoa vastaan, mutta jos hän olisi halunnut julkaista siellä jotakin, hän olisi kirjoittanut sinne itse tai antanut Politille luvan tehdä se hänen nimissään. Politi torjui Tonuccin moitteet. Hänen mielestään Tonuccin ”yleistä merkitystä omaavat asiantuntijana kirjoittamat” mielipiteet olivat julkaistavissa Katkirkossa. Tällä Politi tarkoitti esimerkiksi Opus Deitä tai ekumeniaa koskevia näkemyksiä. Hän huomautti, että julkaistut otteet koskivat samoja asioita, jotka Tonucci oli ottanut puheeksi kuudelle suomalaiselle maallikolle suomallaan audienssilla helmikuussa 2005. Hän kysyi, oliko kaikki se siis ymmärrettävä luottamukselliseksi ja ”seitsemänkeskiseksi”.⁴⁴ On syytä panna merkille, että Tonucci ei kirjeenvaihtoa aloittaessaan missään vaiheessa sanonut, että se tulisi pitää luottamuksellisena.

Politi selitti perusteellisesti omaa näkemystään heidän kirjeenvaihtonsa luonteesta:

En kirjoita teille ”luottamuksellisesti”, en pidä kirjeenvaihtomme taiteena, en näe teitä ”rippisänä” tai uskottuna ystävänä, vaan alusta lähtien olen lähestynyt teitä maallikkona uskontoon

41 MKA Tonucci Politille 24.1.2006.

42 MKA Politi Tonuccille 26.2.2006.

43 MKA Tonucci Politille 6.3.2006; Politi Tonuccille 4.4.2006.

44 MKA Tonucci Politille 10.5.2006, Politi Tonuccille 4.4.2006.

liittyvissä ja yleisesti merkittävänä pidettävissä asioissa, joissa pidän teitä asiantuntijana. En pidä mitenkään moraalittomana sitä, että kerromin minua tai perhettäni suoraan koskevista tai minulle antamistanne vastauksista toisille ihmisille suoraan, sähköisesti tai muilla tavoilla, etenkin, kun osa näkemyksistänne on vakavassa ristiriidassa oman uskonkäsitykseni kanssa ja järkyttää minua. Sen sijaan pidän outona selaista ajatusta, että te voisitte kirjoittaa minulle oman valintanne mukaan erilaisista uskontoon liittyvistä asioista sillä perusolettamuksella, että pidän näitä asioita jo lähtökohdittain salassa pidettävänä. Tällaisen asetelman hyväksyminen saattaisi minut mielestäni oikeudettomaan asemaan. Tilanne olisi sama, jos lääkäri kieltäisi minua kertomasta kenellekään mitä koulukuntaa hän edustaa, millaisia hoito-ohjeita hän on minulle antanut tai kieltäisi minua kääntymästä toisen lääkärin puoleen saadakseni häneltä ns. ”second opinionin” hoitoani koskevissa asioissa.⁴⁵

Ehkä eniten Johanna Politiä oli jäänyt vaivamaan se, miten Tonucci oli suhtautunut Giovanni Politin ekumeeniseen aktiivisuuteen. Hän oli loukkaantunut siitä, että Tonucci oli pitänyt Giovanni Politin osallistumista Kristittyjen ykseyden rukousviikkoon ”eleenä, jota ei tule tehdä” ja antanut ymmärtää, että se oli eräänlaista teatteria. Jos Tonuccin näkemys edusti katolisen kirkon virallista kantaa, se mullistaisi Johanna Politin mielestä koko rukousviikon idean. Politi korosti, että molemmilla kerroilla, kun hänen puolisonsa oli osallistunut rukousviikon tapahtumiin, tämä ”oli valinnut lukemansa rukouksen Suomessa virassa toimivan katolisen papin antaman rukousmallin mukaisesti”.⁴⁶ Kyseinen pappi oli itäisen riituksen katolinen pappi Robert de Caluwé.⁴⁷ Johanna Politi tarkisti Katkirkossa käydyt keskustelut ja totesi, että keskusteluissa ei ollut mainittu mitään Giovanni Politin ehtooliselle osallistumisesta. Kirjeensä lopussa Politi kertoi lähettävänsä kopion kirjeestään tiedoksi piispa Eero Huoviselle.⁴⁸

Tonuccin viimeinen kirje Politille oli varsin tuskastunut:

Vaikutelmani on yhä, että Te tulkitsette/käännätte sen, mitä kirjoitan aivan kuin kirjoittaja olisi joku toinen henkilö. Liitätte minuun ideoita, joita pidän absurdeina. Minusta on outoa, että tavallisesti onnistun ilmaisemaan ideani kyllin selvästi ja vain Teidän kanssanne en onnistu tekemään itseäni ymmärretyksi.⁴⁹

Tonucci pyysi välittämään oman kirjeensä selaisenaan piispa Huoviselle ja toivoi, että tämä ottaisi häneen yhteyttä suoraan, ilman välikäsiä.

JOHANNA POLITI VETOAA MYÖS PIISPA EERO HUOVISEEN

Ennen kuin Johanna Politi otti yhteyttä piispa Eero Huoviseen, hän keskusteli sähköpostitse Tonuccin ekumeniaa koskevista näkemyksistä teologian tohtori, dosentti Juhani Forsbergin kanssa. Hän oli tutustunut Forsbergiin kotiseurakuntansa Huopalahden karjalanpiirakkataloissa, joita Forsberg veti Huopalahden kirkolla. Politi oli Huopalahden seurakunnan seurakunta-neuvoston jäsen vuosina 2006–2010. Forsberg oli kokenut ekumeenisten kysymysten asiantuntija ja valmis ottamaan Politin kertomat asiat puheeksi Huovisen kanssa, mutta sanoi, että Politi voisi ottaa myös itse suoraan yhteyttä piispaan.⁵⁰

Elokuun 2006 lopulla Johanna Politi kirjoittikin ”Jeremiaan kirjeen” omalle piispalleen. Hän kertoi kirjeenvaihdostaan nuntius Tonuccin kanssa ja esitti siitä eräitä lainauksia, jotka koskivat Giovanni Politin osallistumista kristittyjen ykseyden rukousviikkoon ja Huovisen ekumeenisiä näkemyksiä niin kuin Tonucci oli niitä kuvaillut. Hän oli kiinnostunut kuulemaan, mitä mieltä Huovinen olisi Tonuccin omista ekumeniaa koskevista ajatuksista:

- 45 MKA Politi Tonuccille 26.6.2006.
- 46 MKA Politi Tonuccille 26.6.2006, 17.10.2006.
- 47 MKA Johanna Politin tiedonanto kirjoittajalle 24.11.2022.
- 48 MKA Politi Tonuccille 17.10.2006.
- 49 MKA Tonucci Politille 4.11.2006.
- 50 MKA Johanna Politin tiedonannot kirjoittajalle 17.2.2021 ja 25.11.2022; Juhani Forsbergin tiedonanto kirjoittajalle 28.11.2022.

Kirjoitan teille, koska en tiedä, millainen ekumeninen tilanne ja ”ilmasto” Suomessa tällä hetkellä vallitsee luterilaisen kirkon näkökulmasta katsottuna. Nuntiuksen puheet ja kirjeet turhauttavat minua luterilaisena. Korkean tason ekumenia, joka minun kaltaiseltani tavalliselta maallikolta on sekä tiedollisesti että laadullisesti arjen piiristä poissuljettua, herättää monia kysymyksiä. – – Nuntius Tonuccin minulle lähettämät kirjeet ovat äärimmäisen ristiriitaisia ja käsittämättömiä kokonaisuuksia.⁵¹

Politi pyysi Huovista informoimaan myös arkkipiispa Jukka Paarmaa erityisesti niistä Tonuccin mielipiteistä, jotka koskivat osallistumista kristittyjen ykseyden rukousviikkoon.⁵²

Politi kirjoitti vielä toisen kerran Huoviselle saatuaan Tonuccilta tämän viimeiseksi jääneen kirjeen, jonka Tonucci oli pyytänyt välittämään myös Huoviselle. Politi ilmaisi saatekirjeessä oman turhautumisensa ajatustenvaihtoon Tonuccin kanssa ja kuvaili, miten hänen roolikseen kirjeenvaihdossa oli jäänyt ”näemmä auttamatta Vänrikki Stoolin tarinoiden Sven Dufvan rooli”. Hän uskoi, että Huovinen muistaisi Dufvan keskustellessaan seuraavan kerran Tonuccin kanssa.⁵³ Politi viittasi J. L. Runebergin runoteoksen yksinkertaiseen mutta urheaan sotilashahmoon, joka kuoli sankarina pysäytettyään ylivoimaisen vihollisen hyökkäyksen. Politi ei saanut Eero Huoviselta kirjallista vastausta kumpaankaan kirjeeseensä.

Piispa Wróbel kirjoitti Helsingin piispa Eero Huoviselle ja ilmaisi närkästyksensä siitä, että *Kirkko ja kaupunki* ja *Kotimaa* olivat julkaisseet Aartsin puolustajien avoimen kirjeen hänelle. Luterilaiset lehdet olivat hänen mielestään näin hyökänneet katolista kirkkoa ja sen päätä vastaan. Se ei Wróbelin mukaan ollut hyväksi veljellisille suhteille.⁵⁴ Eero Huovinen kertoi muistelmissaan, että myös piispaan tyytymättömät katoliset maallikot purkivat sydäntään luterilaiselle piispalle. Huovinen ja Verschuren olivat olleet hyviä ystäviä; Wróbelin hallintotyyliä Huovinen kuvailee ”Laki ja oikeus -linjaksi”.⁵⁵ Kyseisellä linjalla Huovinen viittaa Puolan parlamentin suurimpaan puolueeseen nimeltään

Prawo i Sprawiedliwość (Laki ja oikeus), joka tunnetaan konservatiivisuudestaan ja katolisten arvojen korostamisesta. Huovinen ei muista varmasti, kuinka moni katolilainen hänen puoleensa aikanaan kääntyi, mutta arvelee heitä olleen kahdesta viiteen.⁵⁶ Piispa Eero Huovinen näyttää olleen nuntius Tonuccin jälkeen oppositiohenkisten suomalaisten katolilaisten suurin toivo saada muutosta tilanteeseen.

OLIKO KIRJEENVAIHDOLLA JA MUILLA YHTEYDENOTOILLA NUNTIUKSEEN VAIKUTUSTA?

Johanna Politin ja nuntius Giovanni Tonuccin kirjeenvaihto kesti yhteensä vähän yli vuoden. Sen kuluessa he koskettelivat montaa eri ajankohtaista aihetta Suomen katolisuudessa. Nuntius ei ollut halukas puhumaan Jan Aartsin kohtalosta, eikä hän olisi voinut suoraan siihen vaikuttaakaan, saati sitten piispa Wróbelin asemaan – vaikka Politin käsityksen mukaan nuntius olisi halutessaan voinut siirtää piispan muualle. Keskustelu oli melko sopuisaa, mutta erimielisyyttä syntyi Katkirkko-foorumista ja siitä, saiko Politi kertoa siellä nuntiuksen mielipiteistä. Loukkaavimmaksi Politi näytti kokevan sen, miten nuntius asennoitui hänen puolisonsa Giovanni Politin ekumeeniseen aktiivisuuteen. Vaikka nuntius ei luvannutkaan ryhtyä mihinkään konkreettisiin toimiin Jan Aartsin tapauksessa, oletettavasti hänen Politilta kuulemansa tiedot ja näkemykset vaikuttivat siihen, miten hän itse näki tilanteen Suomessa ja myös siihen, miten hän raportoi tilanteesta Pyhälle istuimelle.

51 MKA Johanna Politi Eero Huoviselle 27.8.2006.

52 MKA Johanna Politi Eero Huoviselle 27.8.2006.

53 MKA Politi Huoviselle 27.11.2006.

54 EHA Wróbel Huoviselle 4.9.2003. Avoimesta kirjeestä Ketola 2021, 155–156.

55 Huovinen 2022, 340.

56 MKA Eero Huovisen tiedonanto kirjoittajalle 29.11.2022.

Johanna Politia lukuunottamatta muilla suomalaisilla ei ollut yhtä pitkäaikaista kontaktia Tonucciin. Caterina Steniuksen rooli oli kuitenkin merkittävä: hän laati Tonuccin tapaamista varten perusteellisen muistion, joka on tärkeä lähde tutkittaessa piispa Wróbelin aikaa Suomessa. Muistion vaikutusta ei voi kuitenkaan vielä toistaiseksi arvioida ilman tietoa siitä, mitkä Steniuksen kertomista seikoista päätyivät Roomaan asti. Joka tapauksessa muistiossa mainitut seikat ovat todennäköisesti vahvistaneet nuntiuksen käsitystä siitä, että Suomessa oli piispaa kohtaan paljon tyytymättömyyttä. Tonuccin luona Tukholmassa käyneiden suomalaisten katolisten maallikkoaktivistien joukko ei ollut suuri, mahdollisesti vain yhden käden sormilla laskettava. Suomessa nuntiuksen tapasi Aartsin asian vuoksi kuitenkin tietävästi ainakin 15 henkilöä. Ilmeisesti kuitenkin huomattavasti useampi lähetti hänelle kirjeitä tai soitti. Näyttää siltä, että Suomessa ei syntynyt organisoitua aktivistien kampanjaa, jonka avulla olisi pyritty vaikuttamaan nuntiukseen. Häneen yhteyttä ottaneet henkilöt ovat tuskin tienneet toisistaan lukuun ottamatta Katkirkon ydinryhmää, joka on ollut tietoinen myös Steniuksen aktiivisuudesta.

Lopulta piispa Wróbel oli valmis elokuussa 2007 sallimaan Jan Aartsin paluun Suomeen, mutta Aarts ei tähän mahdollisuuteen enää tarttunut. Piispa ilmoitti tuolloin hiippakuntajuhlan yhteydessä Pyhän Marian kirkossa, että asiaan oli saatu sovintoratkaisu. Tähän nuntiuksella voi olettaa olleen vaikutusta. Aarts kuoli Rosa-hoitokodissa Hollannin Nijmegenissä tammikuussa 2022.⁵⁷ Piispa pyysi eroa tehtävästään ja palasi 2008 takaisin Puolaan Lublinin arkkihiippakunnan apulaispiispaksi.⁵⁸ Hänen jälkeensä valittiin piispaksi ensimmäistä kertaa suomalainen pappi, Teemu Sippo. Nuntius Giovanni Tonucci siirtyi 2007 syksyllä piispaksi Loretoon ja jäi tehtävästään eläkkeelle 2017.⁵⁹

On toistaiseksi mahdotonta sanoa, mikä kokonaisvaikutus suomalaisten maallikkoaktivistien vetoomuksilla oli nuntiuksen toimintaan suhteessa piispa Wróbeliin ja tämän ratkaisuun pyytää eroa tehtävästään. Siihen tarvittaisiin tietoa nuntiatuurin tai niiden ylempien tahojen

arkistoista, joihin nuntius oli yhteydessä. Nämä tiedot eivät tule olemaan vapaasti tutkijoiden käytössä vielä pitkään aikaan.

Wróbel itse on sanonut, että hän ei tiennyt nuntiukselle osoitetuista valituksista eivätkä ne vaikuttaneet hänen paluuseensa Puolaan. Aartsista hän sanoo puhuneensa nuntiuksen kanssa vain kahdesti. Jälkimmäisellä niistä oli ollut puhetta Aartsin palaamisesta Suomeen. Ainoa syy Wróbelin Puolaan paluuseen olivat hänen itsensä mukaan hiippakunnan taloudelliset ongelmat, joita hän ei kyennyt ratkaisemaan. Muuten hän on kertonut kokeneensa piispuusaikansa Suomessa positiivisesti, ekumeeniset suhteet mukaan lukien.⁶⁰ On selvää, että piispan ja monien suomalaisten katolilaisten kokemukset Wróbelin piispuuden onnistumisesta ovat hyvin erilaisia. Piispan päätökseen palata Puolaan on voinut olla muitakin syitä kuin epäonnistumisen kokemus hiippakunnan talouden parantamisessa. Esitin Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirjan artikkelissani teorian, jonka mukaan Pyhä istuin olisi nuntiuksen välityksellä pyytänyt piispaa esittämään eroanomuksen, jotta Suomi säilyisi edelleen sellaisena ekumenian mallimaana, joksi se oli kehittynyt piispa Paul Verschurenin kaudella. Mahdollisesti asiaan liittyy myös saksalaisen Joseph Ratzingerin valinta paaviksi 2005. Hänellä ei ollut samanlaista syytä tukea levottomuutta aiheuttanutta piispaa kuin Johannes Pavaali II:lla, joka on mahdollisesti halunnut tukea maanmiestään. Näiden oletusten arvioiminen ja todentaminen jäävät tulevan tutkimuksen tehtäväksi.

TT Mikko Ketola on kirkkohistorian dosentti ja vanhempi yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut uusimman ajan kirkkohistoriaan.

• mikko.ketola@helsinki.fi

57 Isä Jan Aarts SCJ on kuollut 2022.

58 Ketola 2009.

59 Archbishop Giovanni Tonucci 2023.

60 MKA Piispa Jozef Wróbelin tiedonanto kirjoittajalle 7.12.2022.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Eero Huovisen arkisto (EHA)

Józef Wróbelin kirjeet Eero Huoviselle

Mikko Ketolan arkisto (MKA)

Johanna Politin ja Giovanni Tonuccin kirjeen-
vaihto 2005–2006 (kopio)

Caterina Stenius, PM 2005 inför ett besök hos
Nuntien, att framläggas I första hand munt-
ligt (kopio)

Juhani Forsbergin tiedonanto

Eero Huovisen tiedonanto

Verna Paloheimon tiedonanto

Giovanni Politin tiedonannot

Johanna Politin tiedonannot

Caterina Steniuksen tiedonanto

Lorand Szigethyn tiedonanto

Józef Wróbelin tiedonanto

Painetut ja internetlähteet

Archbishop Giovanni Tonucci (2023). <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btonucci.html> (luettu 5.1.2023).

Code of Canon Law (s.a.). https://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/eng/documents/cic_lib2-cann330-367_en.html#CHAPTER_V (luettu 4.1.2023).

Halonen, Tarja (2005). Tasavallan presidentti Tarja Halosen puhe Oulun Kirkkopäivien ”Kirkko Suomessa 850 vuotta” -kansanjuhlissa 28.5.2005. <https://www.presidentti.fi/halonen/public/default4ca5-4.html?contentid=175473&nodeid=41417&contentlan=1&culture=fi-FI> (luettu 4.1.2023).

Huovinen, Eero (2022). *Sielujen puolustaja: Piispana Helsingissä*. Helsinki: WSOY.

Isä Jan Aarts SCJ on kuollut (2022). *Fides* 26.1.2022. <https://fides.katolinen.fi/isa-jan-aarts-scj-on-kuollut/> (luettu 4.12.2022).

The Nunciature (2022). <http://www.nunciature.se/index.php/history/the-nunciature> (luettu 20.11.2022).

Nuntiukselle tiedoksi! (2005). <https://keskustelu.suomi24.fi/t/1436430/nuntiukselle-tiedoksi/> (luettu 1.12.2022).

Tervaportti, Marko (2005 a). Giovanni Tonucci – uusi apostolinen nuntius Pohjoismaissa. *Fides* 7, 10–11.

Tervaportti, Marko (2005 b). Eero Huovinen: Kasva-
koon Kristus meissä. *Fides* 7, 12–13.

Kirjallisuus

Ketola, Mikko (2006). *Opus Dei – vaiettu salaseura?* Helsinki: Minerva.

Ketola, Mikko (2007). Mikä Opus Deissä oikein kiin-
nostaa? *Teologia.fi*. 9.1.2007. <https://teologia.fi/2007/01/mikpus-deissikein-kiinnostaa/> (luettu 20.11.2022).

Ketola, Mikko (2009). Wróbel, Józef (1952–). *Kansallisbiografia*. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9791> (luettu 5.1.2023).

Ketola, Mikko (2019). Globaali uskonnollinen toi-
mija: Pyhä istuin kansainvälisessä politiikassa. *Uskonto ja maailmanpolitiikka*. Toim. Heikki Pesonen, Tuula Sakaranaho & Sini Paukkunen. Helsinki: Gaudeamus, 104–124.

Ketola, Mikko (2021). Jan Aartsin tapaus Helsingin katolisessa hiippakunnassa 2000-luvun alussa. *Kriisit kristinuskon historiassa*. Toim. Petra Kuivala, Olli Lampinen-Enqvist & Annaleena Sevillano. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 111. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 145–173.